

**FILOLOGIA
POLSKA 2015 (1)**

**ROCZNIKI NAUKOWE
UNIwersYTETU ZIELONOGÓRSKIEGO**

RADA NAUKOWA

Piotr Borek (Kraków), Marian Bugajski (Zielona Góra),
Leszek Jazownik (Zielona Góra), Sławomir Kufel (Zielona Góra),
Leszek Libera (Zielona Góra), Krzysztof Maćkowiak (Zielona Góra),
Małgorzata Mikołajczak (Zielona Góra), Marek Nalepa (Rzeszów),
Józef Tomasz Pokrzywniak (Poznań), Marta Ruszczyńska (Zielona Góra),
Richard Šipek (Praga, Czechy), Anna Szóstak (Zielona Góra),
Marzanna Uździcka (Zielona Góra), Katarzyna Węgorowska (Zielona Góra),
Wiesław Wydra (Poznań), Krzysztof Zajas (Kraków)

ZESPÓŁ RECENZENCKI

Małgorzata Dawidziak-Kładocna (Częstochowa), Elżbieta Dutka (Katowice),
Jan Galant (Poznań), Elżbieta Konończuk (Białystok), Michał Kuran (Łódź),
Kazimierz Maciąg (Rzeszów), Franciszek Pilarczyk (Gorzów Wielkopolski),
Ewa Szukdlarek-Smiechowicz (Łódź), Joanna Szydłowska (Olsztyn)

REDAKTOR NACZELNY

Radosław Szyber

ZASTĘPCA REDAKTORA NACZELNEGO

Magdalena Hawrysz

SEKRETARIAT ROCZNIKA

Agnieszka Gruszka, Irmina Kotlarska, Aneta Narolska, Dorota Szagun

REGIONALIA LUBUSKIE (szef rubryki)

Mirosława Szott

ADRES REDAKCJI

Uniwersytet Zielonogórski
Instytut Filologii Polskiej (sekretariat, pok. 212)
65-762 Zielona Góra, Al. Wojska Polskiego 69
(korespondencję prosimy zaopatrywać w dopisek:
„Filologia Polska. Rocznik”)

SERWIS INTERNETOWY

<http://www.ifp.uz.zgora.pl/index.php/badania-naukowe/rocznik-naukowy-uz>

FILOLOGIA POLSKA 2015 (1)

**ROCZNIKI NAUKOWE
UNIwersytetu Zielonogórskiego**

REDAKCJA NAUKOWA ZESZYTU

Magdalena Steciąg
Romuald Marek Jabłoński

RADA WYDAWNICZA

Andrzej Pieczyński (przewodniczący), Beata Gabryś,
Anna Walicka, Rafał Ciesielski, Zdzisław Wołek, Krzysztof Witkowski,
Bohdan Halczak, Van Cao Long, Michał Drab, Marian Adamski,
Marian Nowak, Franciszek Runiec (sekretarz)

REDAKCJA JĘZYKOWA

Agnieszka Gruszka

KOREKTA

Beata Szczeszek

PROJEKT TYPOGRAFICZNY I OKŁADKA

Anna Strzyżewska

GRAFIKA NA OKŁADCE

Krystian Saja

© Copyright by Uniwersytet Zielonogórski
Zielona Góra 2015

ISSN 2450-3584

OFICyna WYDAWNICZA UNIWERSYTETU ZIELONOGÓRSKIEGO

65-246 Zielona Góra, ul. Podgórna 50, tel./faks (68) 328 78 64
www.ow.uz.zgora.pl, e-mail: sekretariat@ow.uz.zgora.pl

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne (redaktor naczelny) ● 13

Wprowadzenie do zeszytu (redaktorzy naukowemu tomu) ● 15

STUDIA I MATERIAŁY

W STRONĘ DETALU. REMANENTY – HIPOTEZY – ANALIZY

ZBIGNIEW OCHOCKI ● 21

Dwanaście kroków, czyli mirakl o świętym Stanisławie

JAKUB ZBĄDZKI ● 31

Zaświaty – nieistniejące czy niepoznawalne? Tłumaczenie jako zysk interpretacyjny na przykładzie *Trenu X* Jana Kochanowskiego

RADOSŁAW SZTYBER ● 39

Na marginesie i wokół zagadkowego rebusu z 1621 roku

JOANNA GORZELANA ● 63

„Daj Boże Oświecenie w Polsce!”. Określenia Boga w pierwszym roczniku czasopisma „Monitor”

KATARZYNA GRABIAS-BANASZEWSKA ● 77

Urywki. Rzecz o tekście zarzuconym powieści Adama Jerzego Czartoryskiego *Pan Sędzia Deluty. Sceny z pierwszych lat panowania Stanisława Augusta* (edycja nieznanego rękopisu)

ANITA KUCHARSKA-DZIEDZIC ● 87

Kody geopolityczne w szkicach politycznych Józefa Conrada Korzeniowskiego

ROMUALD MAREK JABŁOŃSKI ● 105

Jezus Chrystus w *Kolędzie* i *Pasterce* Jerzego Lieberta

KATARZYNA WĘGOROWSKA ● 115

„Kochom swoje wioske, bom sie w ni rodziała...”. Wilkowsko-świętokrzysko-kielecka poezja Kaśki spod Łysicy w świetle refleksji językoznawczo-kulturowych

MARIA ROSZAK ● 131

Rycerze czarnego toru – wizerunek żużłowca-rycerza utrwalony w języku i twórczości kibiców

DOROTA KULCZYCKA ● 143

Renesans... urodzin. Obyczajowy „niuans” w kontekstach kulturowych, historycznych, religijnych i literackich

NAD ŻYCIEM I TWÓRCZOŚCIĄ ELIZY ORZESZKOWEJ

ALEKSANDRA E. BANOT ● 163

Relacje matki i córki w *Jędzy* Elizy Orzeszkowej

MONIKA KACZOR, ANETA NAROLSKA ● 173

Wspomnienie młodości. O znaczeniu przysłowia „Przypomniała baba dziewięć wieców” w utworach Elizy Orzeszkowej

DARIUSZ PIECHOTA ● 187

Ekofeministyczna wizja natury w trylogii wiejskiej Elizy Orzeszkowej

IRENEUSZ SIKORA ● 199

„Admiruję gorąco jej talent...”. Eliza Orzeszkowa czyta Konopnicką. (Z badań nad epistolografią pisarki)

OPINIE

RECENZJE

MAGDALENA STECIAĞ (rec.) ● 227

Anna Kronenberg, *Geopoetyka. Związki literatury i środowiska*, Łódź 2014

MIROŚLAWA SZOTT (rec.) ● 231

Geopoetyckie otwieranie świata (Anna Kronenberg, *Geopoetyka. Związki literatury i środowiska*, Łódź 2014)

MAŁGORZATA MIKOŁAJCZAK (rec.) ● 234

Jerzy Domagalski, *Szklarz. O twórczości powieściopisarskiej i aforystycznej Stefana Napierskiego*, Kraków 2013

KATARZYNA TERESA DĄBROWSKA (rec.) ● 237

Katarzyna Węgorowska, *Kamienie i klejnoty w języku, kulturze, sztuce*, Warszawa-Zielona Góra 2012

REGIONALIA LUBUSKIE

PRZEGLĄDY I OMÓWIENIA

ROBERT RUDIAK ● 243

Formy prezentacji twórczych na łamach zielonogórskich czasopism akademickich w latach 1959-2014

KAMILA GIEBA ● 261

Sprawozdanie z konferencji „Pociąg, dworzec, poczekalnia w literaturze i refleksji humanistycznej”

KAMIL BANASZEWSKI ● 265

Bibliografia zawartości „Studiów i Materiałów” (seria „Filologia Polska”) Wyższej Szkoły Pedagogicznej (nr 1-10: 1975-1999) oraz serii wydawniczej „Filologia Polska” (nr 1-5: 2003-2013)

KAMIL BANASZEWSKI ● 281

Bibliografia lubuskiej polonistyki akademickiej za rok 2014

POEZJA I PROZA

AGNIESZKA GADZIŃSKA-GRĄDKIEWICZ ● 297

I. Wypalanie

II. Zapałki

III. Nie

W drodze do miasta

Tak daleko

papieros

Nie wiem czy można

ANDRIEJ KOTIN ● 301

Spowiedź wizjonera

Modlitwa zakochanego

Echo

KRZYSZTOF FEDOROWICZ ● 303

Vlasta Vesna [fragment powieści]

Autorzy numeru ● 319

TABLE OF CONTENTS

Preface (Editor in Chief) ● **13**

Introduction to the volume (Editors of The Issue) ● **15**

STUDIES AND MATERIALS

TOWARDS A DETAIL. OVERVIEWS – HIPOTHESES – ANALYSES

ZBIGNIEW OCHOCKI ● **21**

Twelve steps or a miracle play about Saint Stanislaus

JAKUB ZBĄDZKI ● **31**

The afterlife – non-existing or unknowable? The interpretation benefiting from translation. A case study of Jan Kochanowski's *Lament X* [Tren X]

RADOSŁAW SZTYBER ● **39**

On the margin and around of the mysterious rebus from 1621

JOANNA GORZELANA ● **63**

'God, Give the Enlightenment in Poland!' Names of God in the first issue of 'Monitor'

KATARZYNA GRABIAS-BANASZEWSKA ● **77**

Snippets. The thing about the abandoned text of a novel entitled *Judge Deluty. Scenes from the First Years of Stanisław August Reign* by Adam Jerzy Czartoryski (an issue of unknown manuscript)

ANITA KUCHARSKA-DZIEDZIC ● **87**

Geopolitical codes in Joseph Conrad Korzeniowski's political novels

ROMUALD MAREK JABŁOŃSKI ● **105**

Jezus Christ in *Carol* [Kolęda] and *Christmas Eve Mass* [Pasterka] by Jerzy Liebert

KATARZYNA WĘGOROWSKA ● **115**

'Kochom swoje wioske, bom sie w ni rodięta...' [I lov my villag 'cause I was born in't]. Wilków-Świętokrzyskie-Kieleckie poetry by Kaśka spod Łysicy in the lights of linguistic and culturological reflections

MARIA ROSZAK ● **131**

The knights of the black track – the image of the knight speedway rider preserved in the language and speedway fans' works

DOROTA KULCZYCKA ● **143**

Renaissance of... birthdays. The customs' 'nuance' in cultural, historical, religious and literary contexts

THE LIFE AND WORKS OF ELIZA ORZESZKOWA

ALEKSANDRA E. BANOT ● 163

The mother-daughter relationship in *The Shrew* [Jędrza] by Eliza Orzeszkowa

MONIKA KACZOR, ANETA NAROLSKA ● 173

The memory of the youth. On the meanings of the proverb 'the old woman recalled the evening of the virgins' in Eliza Orzeszkowa's works

DARIUSZ PIECHOTA ● 187

Ecofeminist view of nature in rural trilogy by Eliza Orzeszkowa

IRENEUSZ SIKORA ● 199

'I admire ardently her talent...'. Eliza Orzeszkowa reads Konopnicka (from the research on the writer's epistolography)

OPINIONS

REVIEWS

MAGDALENA STECIAĞ (rec.) ● 227

Anna Kronenberg, *Geopoetyka. Związki literatury i środowiska* [Geopoetics. Connections between Literature and Environment], Łódź 2014

MIROŚŁAWA SZOTT (rec.) ● 231

Geopoetyckie otwieranie świata (Anna Kronenberg, *Geopoetyka. Związki literatury i środowiska* [Geopoetics. Connections between Literature and Environment], Łódź 2014)

MAŁGORZATA MIKOŁAJCZAK (rec.) ● 234

Jerzy Domagalski, *Szklarz. O twórczości powieściopisarskiej i aforystycznej Stefana Napierskiego* [Glazier. On the Prose and Aphoristic Works by Stefan Napiórkowski], Kraków 2013

KATARZYNA TERESA DĄBROWSKA (rec.) ● 237

Katarzyna Węgorowska, *Kamienie i klejnoty w języku, kulturze, sztuce* [Stones and Jewels in Literature, Culture, Art], Warszawa-Zielona Góra 2012

THE LUBUSZ LAND - REGIONAL MATERIALS

SURVEYS AND REPORTS

ROBERT RUDIAK ● 243

Forms of creative presentations in the pages of Zielona Góra academic periodicals in the years 1959-2014

KAMILA GIEBA ● 261

Conference report (*Train, Railway Station, Waiting Room in Literature and Humanistic Reflection*)

KAMIL BANASZEWSKI ● 265

Bibliography of 'Studies and Materials' content (series 'Polish Philology') of Higher Pedagogical School (nr. 1-10: 1975-1999) and series of publications of Zielona Góra University printed as 'Polish Philology' (nr. 1-5: 2003-2013)

KAMIL BANASZEWSKI ● 281

Bibliography of The Lubusz Land's Polish Philology academic researchers' works printed within the year 2014

POETRY AND PROSE

AGNIESZKA GADZIŃSKA-GRĄDKIEWICZ ● 297

I. Burning

II. Matches

III. No

On a Way to a Town

So Far Away

A Cigarette

I Do Not Know if It Is Allowed

ANDRIEJ KOTIN ● 301

Visionary's Confession

Prayer of One in Love

Echo

KRZYSZTOF FEDOROWICZ ● 303

Vlasta Vesna [fragment of a novel]

Authors of the Issue ● 319

SŁOWO WSTĘPNE

Z optymizmem i nadzieją oddajemy do rąk Czytelników pierwszy zeszyt czasopiśmienniczej odłogi „Filologii Polskiej”. Dzieje tak właśnie sygnowanej inicjatywy wydawniczej (wcale niekrótkie) wyznaczają dostrzegalny horyzont naukowy, oznaczany konkretnymi nazwiskami uczonych bądź badanych zjawisk. To fragment zielonogórskiego, a szerzej lubuskiego wkładu w budowanie wiedzy o języku, literaturze i dyscyplinach pokrewnych. „Filologia Polska” – jako seria w dwóch odmiennych formułach – to setki stron studiów i dziesiątki analiz; przyciągnęła wielu autorów – intelektualistów środowisk lokalnych i reprezentantów innych ośrodków naukowych z kraju i zagranicy.

Tytuł powołanego właśnie do istnienia periodyku wskazuje zatem tradycję, do jakiej postanowiliśmy się odwoływać (akcentując tym samym swoistą ciągłość), wskazuje także na ewolucyjną zmianę, która stanowi swoisty znak czasów. Rocznikowy kształt „Filologii Polskiej” wynika poniekąd z już wprowadzonych i nadal dokonujących się reform szkolnictwa wyższego oraz stosowanych obecnie systemów standaryzacji. Oby ten duch przemian korzystnie wpłynął na świat nauki – na ludzi ją kreujących, tendencje rozwojowe i, co najważniejsze, wyniki badań.

Chcielibyśmy, aby każdy kolejny tom czasopisma zawierał serię studiów, tworzącą wieloautorską monografię. Pierwszy zeszyt zapowiada tę strukturę. Dzięki wspólnemu wysiłkowi kilkunastu piszących na jego łamach Autorów udało się podjąć rozważania skoncentrowane wokół dwóch odmiennie zdefiniowanych zagadnień: raz w ujęciu problemowym (dotyczących detalu), a drugi – tematycznym (o życiu i twórczości Elizy Orzeszkowej).

W „Filologii Polskiej” nie zabraknie też recenzji niedawno ogłoszonych drukiem prac naukowych. Pewnego rodzaju *novum* jest dział „Regionalistów Lubuskich” – wypełnią go materiały dotyczące spraw lokalnych, prezentowanych w postaci omówień, przeglądów, rejestrów bibliograficznych itp. Integralną częścią tej sekcji będzie publikowana w większym lub mniejszym wyborze twórczość przedstawicieli lubuskiego środowiska literackiego.

W ostatnim zdaniu tego wstępu pragnę życzyć owocnej lektury, równocześnie zapraszając do współtworzenia rocznika.

Redaktor naczelny

WPROWADZENIE DO ZESZYTU

Prezentowany tom jest rezultatem współpracy polonistów z różnych ośrodków, reprezentujących rozmaite tradycje i dziedziny namysłu literaturoznawczego bądź językoznawczego. Rocznik zawiera w głównej części studia i materiały, ukazujące możliwości odczytywania literatury za pomocą różnorodnych kontekstów – ujawnianych czy sugerowanych przez detal, który niejednokrotnie modyfikuje główne przesłanie utworu, moduluje niektóre sensy, koncentruje uwagę na przestrzeniach wcześniej marginalizowanych lub zupełnie niedostrzeżonych.

Zbigniew Ochocki podejmuje próbę częściowego odtworzenia zaginionego miraklu. Widowisko to mogło być urozmaiceniem uroczystości religijnych na Wawelu. Jakub Zbądzki porównuje fragment *Trenu X* Jana Kochanowskiego z jego współczesnymi przekładami angielskimi i przekonuje, że tłumaczenie stanowi zysk interpretacyjny, może pomagać w zrozumieniu pierwowzoru. Radosław Szyber natomiast zgłębia tajemnice druku z 1621 roku pt. *Rozmowy świeże o nowinach z Ukrainy, z Węgier i z Turku*. Tekst ten znany jest niewielu specjalistom, a nowe dane wykorzystane w jego opisie pozwalają na uporządkowanie wiedzy o zabytku i namysł nad jego największą tajemnicą. Katarzyna Grabias-Banaszewska również pochyla się nad fragmentami prozy mało znanej – „urywkami” Adama Jerzego Czartoryskiego, związanymi z powieścią *Pan Sędzia Deluty. Sceny z pierwszych lat panowania Stanisława Augusta*. Anita Kucharska-Dziedzic z kolei omawia dwa szkice polityczne Józefa Conrada Korzeniowskiego. Pisarz analizuje w nich sytuację Polaków i zastanawia się nad problemem odzyskania niepodległości. Dorota Kulczycka zaś pisze o urodzinach, przedstawiając to zjawisko obyczajowe w kontekstach kulturowych, historycznych, religijnych i literackich. Romuald Marek Jabłoński ukazuje w *Kołędzie i Pasterce* Jerzego Lieberta (wybitnego przedstawiciela polskiej liryki katolickiej) niektóre zabiegi poetyckie, mające głębokie pokłady estetyczne i religijne.

Refleksja nad detalem w tym zeszycie miewa też niejednokrotnie charakter językoznawczy. Obiektem zainteresowania są takie jednostki leksykalne, jak na przykład onimy (toponimy, mikrotoponimy, oronimy, antroponimy) – w studium lingwistyczno-kulturowym Katarzyny Węgorowskiej jawią się jako ważny element idiolektu i językowy budulec tożsamości nadawcy. Joanna Gorzelana z kolei śledzi określenia Boga w „Monitorze” – czasopiśmie oświeceniowym, które zapisało się w historii naszej prasy

złotymi zgłoskami. Na grunt lokalny przenosi nas artykuł Marii Roszak, poświęcony językowemu wizerunkowi żużlowca (żużel jest w regionie lubuskim sportem bardzo popularnym), jaki wyłania się z haseł kibiców i fragmentów przyśpiewek stadionowych oraz forów internetowych odwiedzanych przez miłośników czarnego sportu. Z tych zróżnicowanych pod względem tematyki i optyki badawczej analiz wyłania się pośrednio obraz funkcjonowania małych reprodukcji w polszczyźnie, a także zestaw stosowanych przez nadawców (indywidualnych i zbiorowych) strategii minimalistycznych.

Zeszyt zawiera ponadto cykl szkiców poświęconych życiu i twórczości Elizy Orzeszkowej. Aleksandra Banot przygląda się relacjom matki i córki w powieści *Jędrza*, która – mimo że nie ma szczególnego wzięcia u historyków literatury – okazuje się zaskakująco wnikliwa w portretowaniu relacji rodzinnych. Autorka artykułu wykorzystuje w interpretacji nawiązania do dramatów Sofoklesa, co pozwala wydobyć ponadczasowe aspekty losu kobiet w uwikłaniu bliskiego pokrewieństwa. Wątek uniwersalistyczny wydobywają także Monika Kaczor i Aneta Narolska w językowo-historycznoliterackiej analizie przysłowia „Przypomniała baba dziewic wieczór”. Zacerpnęła je Orzeszkowa z białoruskiego folkloru. Autorki udowadniają, że w analizowanych utworach odrywa się ono od pierwotnego kontekstu, zyskując walor ogólnej prawdy o przemijaniu. Świeże odczytanie twórczości pisarki, znanej z postaw emancypacyjnych, proponuje również Dariusz Piechota – wykorzystuje on postmodernistyczne inspiracje badawcze z obszaru ekofeminizmu i ekokrytyki. W efekcie dawno oswojona, uznawana za świadectwo epoki proza ożywa, mieniając się nową semantyką i ujawniając kolejne pokłady empatii twórczyni *Nad Niemnem* wobec świata przyrody. Cykl szkiców o Orzeszkowej wieńczy „fascynujący dwugłos” utrwalony w korespondencji Elizy Orzeszkowej z Marią Konopnicką, przedstawiony przez Ireneusza Sikorę ze znanstwem i pasją.

Tę część zeszytu kończą cztery recenzje, w których omówiono książki Jerzego Domagalskiego (Małgorzata Mikołajczak), Anny Kronenberg (Magdalena Steciąg, Mirosława Szott) i Katarzyny Węgorowskiej (Katarzyna Teresa Dąbrowska).

Redaktorzy naukowemu tomowi

*

„Regionalia lubuskie” przynoszą obszerny artykuł Roberta Rudiaka na temat form prezentacji twórczych na łamach zielonogórskich czasopism akademickich w latach 1959-2014. Autor przypomina i gruntownie omawia najważniejsze pisma, wokół których skupiały się osoby tworzące środowisko kulturalne uczelni. Sprawozdanie Kamili Gieby z przebiegu konferencji (zorganizowanej w 2014 r. przez doktorantów skupionych w Pracowni Badań nad Literaturą Regionalną Uniwersytetu Zielonogórskiego)

pod hasłem „Pociąg, dworzec, poczekalnia w literaturze i refleksji humanistycznej” zapoznaje Czytelnika ze szczegółami wystąpień i dyskusji podczas obrad. Zestawienia bibliograficzne – opracowane przez Kamila Banaszewskiego – dokumentują: komplet rezultatów badawczych ogłoszonych w ramach „Filologii Polskiej” w jej dwu dotychczasowych odsłonach oraz dorobek lubuskiego środowiska akademickiego w zakresie refleksji polonistycznej z roku 2014.

Tom dopełniają wiersze Agnieszki Gadzińskiej-Grądkiewicz, poetki nagradzanej na ogólnopolskich konkursach literackich i animatorki kultury związanej z Sulechowem. Zastanowią zapewne dwa poetyckie utwory Andrieja Kotina, zielonogórskiego muzyka i badacza literatury niemieckiej, a jego krótkie opowiadanie – pisane bezsprzecznie z przymrużeniem oka (*Spowiedź wizjonera*) – może nie zaskoczy rozwojem „fabuły” (i domniemań), ale eksplozją myśli ujętych w formę absolutnie dosadną, nie bez wulgarnej ekspresji, by dowieść oczywistych złudzeń... Dział zamykają fragmenty szykowanej właśnie powieści Krzysztofa Fedorowicza. *Vlasta Vesna* uwodzi czytelnika topograficznymi olśnieniami nie tylko lubuskich miejsc, ale i odkrywa urodę Słowacji, Czech, Śląska. *Homo viator* odżywa ponownie – w skali małej oraz nieco większej ojczyzny. Tryśnie humor, dzinn również się pojawi, tym razem w osobie pięknej blondynki z... Polski. I nie z lampy się uniesie, wysie go niejaki Franz z plastikowej butelki... Narracyjne kluczenie, ukazane namiastkowo w tym ułamku prozy, pozwala mieć nadzieję na wielką przygodę lekturową pełnego tekstu.

Szef działu „Regionalia lubuskie”